

**CHAPTER
43****SOSYAL ÇALIŞMA ETİĞİNE POSTMODERN
BİR YAKLAŞIM: BAŞ, KALP, EL VE AYAK
ETİĞİ****Emel YEŞİLKAYALI**

Açık değerlere ve etik ilkelere sahip olmak hem meslek olmanın hem de meslek saygınlığının bir gereğidir. Sosyal çalışma mesleği de kabul gören değerlere ve bu mesleki değerlere dayanan etik ilkelere sahiptir.

Mesleki etik, mesleki değerlerin uygulamaya aktarılmasını ilkelere bağlamaktadır. Mesleki değerler ise, ilgili mesleğin icrasında neye önem vermemiz, neyi yapıp neyi yapmamamız gerektiği hakkındaki rehberlerimizdir. Dolayısı ile, mesleki değerler büyük ölçüde değişmezdir.

Ancak bir de kişisel değerlerimiz vardır. Kişisel değerler de, kendimizin ya da diğerlerinin neyi yapıp neyi yapmaması gerektiği hakkındaki inançlarımızdır. Aynı zamanda önemli ya da önemsiz olanlar ile bunların kendi aralarındaki hiyerarşik sıralaması hakkındaki inançlarımızdır. Bu inançlar, ahlaki gelişim sürecinde ve toplumdaki etkilenerek oluşur. Bununla birlikte, değerlerimiz, deneyimlerimiz ve algılarımızın süzgecinden geçmiştir. Bu nedenle değerler, kişiye özgüdür. Aynı nedenle de, kişisel değerlerimiz zaman içinde değişebilir.

Sosyal çalışma uygulamalarında neyin daha önemli olduğu ve neyi yapıp neyi yapmamamız gerektiği konusunda bize rehberlik eden mesleki değerlerimiz, bizi uygulamada hatalı davranışlardan korur. Ancak Banks'ın (2006, s.13), belirttiği gibi, mesleki bile olsa değerlerimizin uygulamaya yansıtılması bireysel kararlarımıza bağlıdır. Oysa ki, mesleki etik işin içine girdiğinde, bu değerlerimizi uygulamaya nasıl yansıtacağımız konusunda kurallar bulunmaktadır. Bu kuralların uygulanması, bireysel kararlara bağlı değildir ve tüm meslek elemanlarının hizmet sunumunda bu kurallara uyması gerekmektedir.

Ife (2017, s.161), yalnızca her bir sosyal çalışmacının biricikliğini değil, aynı zamanda her bir farklı bağlamı (kültürel, örgütsel, siyasal, birliğe dayalı) ve her bir konumu (birey, aile, topluluk) teke indirgeyen ve tek bir bağlamda tek bir sosyal çalışmacının "çalışması" na göre şekillendirilen bu etiği "paketlenmiş" ve "yemek tarifi kitabı reçetesi"ne indirgenmiş bir etik olarak nitelendirmektedir. Sosyal çalışma uygulamasının "öngörülemez, dağınık, kaotik ve son derece değişken" olması nedeni ile, çoğu sosyal çalışma metni "uygulama için özgün reçeteler hazırlamayı reddettiği" için, etik alanında böylesi bir kesinlikte uygulama önerilerinde bulunulmasını eleştirmektedir. Ife, sosyal çalışma etiğinin geleneksel çerçevesinin sorunlu yanları üzerinde dururken, etik konusuna "postmodernist" bir bakışı benimsemiştir. Bununla birlikte Ife (2017, s.161), "etik uygulama" ifadesinin halen bazı anlamlara sahip olduğunu ve daha kolektif ilerici uygulamalara kapı aralamak gerektiğini savunmaktadır.

Aslında etik üzerindeki bu tartışmalar, büyük ölçüde sosyal çalışma değerlerinin uygulamaya nasıl yansıtılacağı hakkındadır. Sosyal çalışma değerlerinin

temelinde insana saygı, özgürlük, adalet, eşitlik, ayrımcılık yapmama gibi insan haklarına paralel değerler hep var olmuştur. Bununla birlikte, tarihsel bağlam içinde tüm Dünya’da süregelen savaşlar, ayrımcılık, baskı, eşitsizlik ve adaletsizlikler, etik değerlerin uygulamaya nasıl yansıtılması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlar, sosyal çalışma etiği yaklaşımlarında da bir evrilmeyi beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, etik anlayışı tüm dünyada değişirken, sosyal çalışma etiğinde de daha kolektif ilericu uygulamalara kapı aralayan sadece İfe değildir.

Houston da(2012), değerlerin uygulamaya nasıl yansıtılacağı bağlamında, “çoğulcu değerler”e vurgu yaparak, sosyal çalışma etiğine kolektif ilericu bir uygulama önerisinde bulunmaktadır. Bu makalenin amacı da, Houston’ın önerdiği sosyal çalışma etiği yaklaşımı bağlamında, sosyal çalışma değerleri ve etiği hakkındaki güncel tartışmaların gözden geçirilmesidir. Bu gözden geçirmede, önce sosyal çalışma değerlerinde “çoğulcu değerlere” doğru evrimleyle birlikte yol alan “postmodern etik” üzerinde durulacaktır. Ardından Houston’ın “çoğulcu değerler” üzerine oturttuğu kolektif ilericu bir sosyal çalışma etiği uygulama önerisi olan ve Sevenjustein’in “baş”, “kalp”, “el”, “ayak” metaforuyla biçimlendirilen kolektif yaklaşımı üzerinde durulacaktır.

Geleneksel Değerlerden Çoğulcu Değerlere Doğru Postmodern Etik

Barsky’e göre (2010, s. 20-21), sosyal çalışma değerleri Addams’ın topluluklarla çalışmanın önemine vurgu yapan makro modelinden elde edilen değerler ile Richmond’un bireylerle, ailelerle ve küçük sistemlerle çalışmalara odaklanan mikro modelinden elde edilen değerlerin kombinasyonundan oluşmaktadır. Genelci yaklaşım ile, Addams ve Richmond’un modelinden elde edilen değerler, bütün sosyal çalışma mesleğini uygulayanlar için bir değer temelinde birleşmiştir.

Reamer (2005) ise, sosyal çalışma etiği ve değerlerinin gelişimini dört farklı dönemde kategorize ederek incelemiş ve II. Dünya Savaşı’nın sonrasındaki dönemi (1950’li ve 1960’lı yıllar) “değerler dönemi” olarak adlandırmıştır. Bu dönemde, sosyal çalışmacıların müracaatçılara nasıl davranacağını belirleyen ve yukarıda da belirtilen makro ve mikro uygulama modellerinden üretilen değerler kombinasyonu ilk yazılı kurallar ortaya çıkmıştır. Sosyal çalışmacıların müracaatçılara nasıl davranmaları gerektiği hakkındaki kuralları ortaya koyarak listeleyen ilk kişi Biestek’ti (1961)(Shardlow, 2015, s.76). Her ne kadar Biestek’i eleştirseler de Timms (1983) ve Butrym (1976) gibi sosyal çalışma değerleri ile ilgilenen başka yazarlar da, benzer listeler geliştirmişlerdir.

Bu geleneksel sosyal çalışma değerleri listelerinde, tipik olarak sosyal çalışmacı / müracaatçı ilişkisine odaklanılmıştır. Bu nedenle, müracaatçının bireyselliğine bağlı olarak etik ilkelerin geliştirildiği bir değer sistemi önerilmiştir. Müracaatçılar eşitsizlik yaşıdıysa, mesleki çözüm üretirken, cinsiyete veya ırk temelli farklılıklar gibi diğer özelliklere bakılmaksızın herkese aynı erişimi ve aynı müdahaleyi geliştirmek, değerli bulunmuştur. Böylece, geleneksel değerlerle ilişkili olarak özellikle Timms (1983), Biestek (1974) ve Butrym’in (1976) önerdiği sosyal çalışma değerleri listeleri ön plana çıkmıştır (Parrot, 2010, s. 21). Parrot, etik prensiplerin evrensel olduğunu ve herhangi bir sosyal çalışma bağlamında uygulanabilir olduğunu savunan bu yazarların geliştirdiği etik ilkelerin listesini aşağıdaki gibi kategorize etmiştir.

Şekil 1: Geleneksel değerler. Parrott, L. (2010). *Values and ethics in social work practice*. Great Britain: Learning Matters. Kitabından şekil aynen alınmıştır.

Bu kategorizasyonda, bireylere saygının ortak değer olarak kabul edildiği, müracaatçıya saygı, kabul, yargılamama ve kendi kaderini tayin etmenin ise en az iki yazar tarafından paylaşılan değerler olduğu görülmektedir. Bu değerler daha çok mikro düzeydeki uygulamalara gönderme yapmaktadır (Parrot, 2010, s.21; Hatiboğlu, 2011). Oysa sosyal çalışma mesleğinin en üst amacı toplumsal refahın sağlanması ve bu bağlamda bireylerle, gruplarla, toplumla ve örgütlerle çalışmalar yapılmasıdır. Toplumsal refahın sağlanması ise, baskı ve ayrımcılık karşıtı, engel kaldırıcı uygulamaları gerektirmektedir.

Tam da bu noktada, son yıllarda geleneksel etik kodların bizzat sosyal çalışmacıları baskı ve engellerle karşı karşıya getirdiği ve herhangi etik bir sorunun çözümünde uygulanması halinde, doğru cevabı vereceği inancının anlamsızlığı tartışılmaktadır. Bu tartışmalar daha çok “modernist etik” ve “postmodernist etik” kavramları etrafında sürmektedir.

Ife’e göre (2017, s.150) “modernist etik”, her şeyi iyi ya da kötü tek bir sistem içinde toplayabilirsek anlayabileceğimiz, “ karmaşıklık ve çeşitliliği, “mantıklı” olması için bir anlatı kapsamına alma girişimi”dir. “En iyi uygulama” kavramı, modernitenin tiplemesidir. Oysa bir şeyin tek ve zorlama bir açıklaması olamaz. Birçok “iyi” ve “iyi uygulama”, farklı bağlamlarda var olabilirken, böylesi teklife zorlamalar, baskın dünya görüşünün kontrolünde olan farklı sesleri ötekileştirmekle sonuçlanmaya mahkumdur. Ife (2017, s.151-152), bu nedenle günümüzde sosyal çalışma etiği düşüncesinin, kesinlikten ve güvenceden uzak, çeşitlilik ve çoklu gerçekliği ile daha tutarlı bir biçimde yeniden kavramsallaştırılmaya çalışıldığını belirtmektedir. Ayrıca, günümüzde farklı sosyal çalışmacı grupları tarafından farklı etik kodlar önerildiğini, çeşitli alternatif kodların varlığının da, “sosyal çalışmanın” etrafının tek bir etik kodla kaplanamayacağını gösterdiğini vurgulamaktadır. Ona göre, tek bir etik koda mahkum edilmek, meslek bünyesinde daha az güçlü seslerin ötekileştirilmesi ile sonuçlanacaktır. Ife, eleştirdiği noktalar olsa da, aslında görüşlerini Zygmunt Bauman’ın postmodern etik anlayışı üzerine inşa etmektedir.

Bauman, etiğin postmodern inşası üzerine çalışan en önemli isimdir. Zygmunt Bauman'ın deyimiyle 'akışkanlık' yani günümüz yaşam tarzının esnekliği dikkate alındığında bu yaşadığımız çağda, 'değer'in, 'etik'in, 'ahlak'ın hangi şekilde ve hangi anlam içeriğiyle nasıl bir konumda olacağı tartışmalıdır. Müphemlik (belirsizlik), Bauman'ın düşüncesinde hem katı modernlik eleştirisinin hem de akışkan modernliğin 'iyimser'liğinin temelinde olan kavramdır. Bauman için insan olmak, içinde belirsizliği taşıyan bir durumdur ve ancak insan bu belirsizlikle var olabildiği, yaşamın olasılıklarını kabul ettiği sürece insan kalabilir ve ötekiyle insani bir ilişkide, iletişimde bulunabilir. İnsanın diğer insanlardan dönemsel, kültürel birçok farklılığına rağmen asıl fark, her insanın ve insan topluluğunun belirsizlikte olmasıdır. Temelde önemli olan da bu farkın farkındalığında, 'fark(-lilik)ta', birlikte yaşayabilmektir. Müphemlik, bu açıdan Bauman'a göre, insanın bir arada yaşamı için kabul edilebilir tek ölçüsüz ölçüt olmalıdır. Müphemliğin varlığı, bu açıdan 'değer' için de önemlidir (Şimşek, M.E., 2017).

Bu noktada, liberal bir düşünür olan Berlin de, benzer bir düşünceyi savunmaktadır. Berlin için, insanlık değerleri, özellikle akışkanlık, değişim, çeşitlilik, sosyal çatışma ve kültürel ve etnik bakış açısının çeşitliliği ile karakterize edilen bir sosyal dünya göz önüne alındığında, ölçülemez ve uyumsuzdur. Berlin'in görüşüne göre, birbirinden farklı değer yönelimleri arasında etkili kararlar vermek için kıyaslama yapılamaması, sıklıkla genel bir karşılaştırma ölçüsünün eksikliğinden kaynaklanır. Ölçülemezlik, aynı zamanda, Kant'ın etiğindeki gibi her zaman tüm durumları kapsayan bir ilkenin veya metriğin olamayacağından kaynaklanmaktadır. Berlin, iddialarını ampirik gerekçelere dayandırır (Houston, 2012). O, toplumsal ilkelerin, bireylerin amaçları/değerleri arasındaki uzlaşmazlıkların çatışmaya dönüşmesini engellemek için oluşturulmuş olsa da, tek bir iyi ya da kötünün olamayacağını, çatışmaları engellemek için ortak değerler dayatmanın ise özgürlükleri kısıtlayacağını öne sürer (Başdemir, H.Y., 2009). Dolayısıyla Berlin, uzlaşmazlıkların kaçınılmaz olmasına rağmen orta bir yolun da bulunabileceğini; insanların farklı değerlere sahip olsa da birbirlerine sempati duyabilen rasyonellikte olabileceğini savunur.

İşte Houston da (2012), Berlin'in çoğulcu değerler yaklaşımından yola çıkarak, sosyal çalışma etiğine yeni bir yaklaşım önermektedir. Houston, bu yaklaşımda, deontolojik ve faydacı etik yaklaşımdan, rasyonelite, özerklik, adalet, görev, derin düşünce, evrensel yönelim; erdem etiği ve bakım etiği yaklaşımından ise duygu, rasyonel ilgi, içsel eğilim olarak bakım, erdem, tümevarımsal bilgi, durumsal bakış, değer ve kavramlarını öne çıkarmıştır. Houston'ın kolektif ilerici bir sosyal çalışma etiği önerisi olarak tanımlanabilecek önerisi, sonraki başlık altında ayrıntıları ile açıklanmıştır.

Değer Çoğulculuğundan Kolektif Bir Etik Yaklaşımına Doğru: Baş, Kalp, El Ve Ayak Etiği

Houston, yukarıda belirtilen sosyal çalışma etiğindeki temel yaklaşımları, Sevenhuijsen'in "Vatandaşlık ve Bakım Ahlakı" (Citizenship and the Ethics of Care) kitabında öne sürdüğü "bakım etiği" kavramının üzerine oturarak harmanlamış ve yeni bir etik yaklaşım önermiştir. Sevenhuijsen ise, çalışmasını, Gilligan'ın feminist perspektiften ele aldığı bakımın doğası hakkındaki seminal çalışmasına dayandırmıştır. Houston (2012), Sevenhuijsen'in "bakım etiği" yaklaşımı ile,

“adalet” ve “bakım” kavramlarını sentezlemeye çalışarak, etik konusuna çok büyük katkı verdiğini savunmaktadır.

Houston’a göre (2012), Sevenhuijsen’in, “baş”, “kalp”, “el” ve “ayak” gibi metaforlarıyla ve adaletle bağıni kurarak açıkladığı bakım bağlamının; ilişki, bakım ve insan onuru değerleri etrafında birleşip, sosyal çalışmanın özü ile senkronize hale getirilmesi, eşsiz bir sinerji yaratmaktadır. Ancak, bundan da öte, bu metaforlar, sosyal refahla ilgili bütüncül bir disiplin olan sosyal çalışmanın merkezi bileşenlerini bir arada tutmanın alternatif yollarını sağlamaktadır.

Houston, Sevenhuijsen’in metaforlarını, etik yaklaşımlardaki karar alma modellerine göre yeniden yorumlamıştır. Bu yorumlamada, her bir metaforun yardım etmenin hangi boyutlarını içerdiğini ve bu boyutların, hangi etik karar verme modeline uygun olduğunu ayrıntılı olarak açıklamıştır.

Buna göre, “baş” metaforu, yardımın, bilişsel, zihinsel, mantıksal, tündengeimli ve problem çözme boyutunu içermektedir. Bu boyutlar, sosyal çalışmadaki rasyonel planlama, karar verme ve problem çözme modelleri ve eleştirel düşünme ve yansıtmayı içeren pratik yaklaşımlarda belirgindir. “Kalp” metaforu, sezgi, duygu, duyarlılık, önsezi, içsel tepki, empati ve bir “sanat” biçimi olarak yardım etmeyi kapsar. Sosyal çalışmada kalp boyutu, aynı zamanda kişi/insan merkezli empatik anlayışı da kapsamaktadır (Egan, 2007’den aktaran Houston, 2012) ve insanların karşılaştıkları varoluşsal zorlukları anlamayı teşvik eden bir yaklaşımdır. “El” metaforu ile, “burada” ve “şimdi”de, insan acısını hafifletmek için uygulama becerileri ve yöntemlerine atıfta bulunmaktadır. Bakımın ötesinde, uygulama içinde sorumluluk ve pratik çözümlerle hareketi getirmektedir. Sosyal çalışmada, güçler odaklı model, görev merkezli yaklaşımlar, bilişsel davranışsal yöntemler, çeşitli biçimlerde eylemlerde bulunan bakım “eli”ni örneklendirmektedir. Son olarak sosyal çalışmada “ayak” metaforu, “ekstra yol yürümek” için hizmet kullanıcılarına sunulmuş olan bir düşünce tarzını belirtir. Esnek ve çözüme yönelik baskıcı olmayan uygulamalar yoluyla, iyi oluş halini sürdürmeye ve insana odaklanan bir uygulamaya işaret eder.

Houston (2012), bu yorumlamalardan sonra, Sevenjuisen tarafından ortaya konulmuş metaforları, bilinen teoriler (deontolojik etik, erdem etiği, faydacı etik, bakım etiği) üzerine oturtur (Şekil 2). Dolayısıyla, “baş” etiği, sosyal çalışma müdahalesi gerektiren zor durumlarla karşılaştığında (özellikle toplumla çalışmada), mantık, özerklik, adalet, görev, ilke, evrensellik ve eleştirel düşünce uygulamalarını benimsemektedir. Sevenhuijsen için, adalet etiği ile baş boyutu eşleşir. Daha önce belirtildiği gibi, bu boyutlar deontolojik ve faydacı teorileri uygulamaya koyma girişimlerinin bulunduğu sosyal çalışma literatüründe daha belirgin gözükmemektedir.

‘Kalp’ etiği duygu, ilişkisel bağlılık, empati, erdem arayışı ve endüktif ‘bilgi’ etrafında bütünleşmektedir. Etik yanıtlar, hesaplanmış, düşünülmüş, mesafeli yanıtlar değil; ‘burada’ ve ‘şimdi’ üzerine temellenmiş, spontan, ‘kalpten’ gelen, duyarlılık ve sorumluluk duygusu etrafında toplanan yanıtlardır. Bu boyutlar erdem etiği ve bakım etiği içinde bulunmaktadır. Sevenhuijsen için kalp, diğerine karşı duyarlılık, tepki verme ve sorumluluk duygusu etrafında toplanır.

“El”, ihtiyaç duyan insanlara ulaşmanın pratik yollarını yansıtmaktadır. “Kalp” ve “baş” sinerjisinden ortaya çıkan “el”, durumsal bağlamlarda, gerçek hayat içinde,

bakımın şefkat ve destekle dışa vurumunu ifade eder. “El” etik sorunlardan etkilenenlere, bir tür iletişimse tepki gerektirmektedir.

<p>“Baş” Etiği (Deontoloji, faydacılık gibi) <i>Anahtar Temalar</i> Akıl Özerklik Adalet Görev Derin Düşünce Evrensel yönelim</p>	<p>“Kalp” Etiği (Erdem etiği, bakım etiği vb.) <i>Anahtar Temalar</i> Duygu Rasyonel ilgi İçsel eğilim olarak bakım Erdem Tümevarımsal bilgi Durumsal bakış</p>
<p>“El” ve “Ayak” Etiği Baş ve kalbin dışa vurumunun, eşitlikçi ve insan refahını gözeten bakım hizmetleri uygulaması yoluyla gerçekleşmesidir.</p>	

Şekil 2: Geleneksel etik teorilerin baş, kalp, el ayak metaforundaki yansıması. Houston, S. (2012). Engaging with the crooked timber of humanity: value pluralism and social work. *British Journal of Social Work*. 42, ss.652–668. Erişim adresi: <https://www.scie-socialcareonline.org.uk/engaging-with-the-crooked-timber-of-humanity-value-pluralism-and-social-work/r/a1CG000000GV3KMAW>. Şekil bu dergiden aynen alınmış, sadece şekle isim verilmiştir.

“Ayaklar”, ellere eşlik eden ve insan refahını artırma isteğini sağlamak için bireyin bakış açısını değiştirme istekliliğini temsil eder. Bir kişinin kaynaklara erişimini sağlamak için, ekonomik, kültürel, eğitimsel ve sembolik unsurları kapsayan bir aktivizmi içerir. Vatandaşlık etiğini, özünde toplumsal cinsiyet analizi ile kucakladığı söylenebilir.

Bununla birlikte Houston (2012), bu kategorizasyonu gözden geçirirken, “baş”ın içerdikleri ile, “kalp”in içerdiklerinin, yani akıl ve duygunun her zaman rahatça uyum sağlayamayacağına dikkat çekmektedir. Aynı durum, etik pozisyonlar olarak “görev” ve “erdem” için de geçerlidir. Birinin görevini yerine getirmesi, kurallara bağlı tutarlı bir biçimde olur ve dışsaldır. Ancak, erdem in inşası, içsel gözlem yoluyla karakterin geliştirilmesini gerektirdiği için, içsel bir süreçtir. Houston’a göre (2012), bu durumda asıl önemli olan sosyal çalışmada, bir ikilem durumunda “el” yani uygulama boyutunun tepkisinin ne olacağı, nasıl işleyeceği- dir. O, böyle bir durumu anlayabilmek için yukarıda ayrıntılarıyla açıklanan Berlin’in çoğulcu değerler anlayışına bakmak gerektiğini ifade etmektedir.

İşte Houston (2012), oluşturduğu etik yaklaşımında, uygulayıcıların, karşı argümanlar ve çelişen duygular olsa da, hem “kalp” hem de “baş” etiğini çoğulculuğa açması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, adalet, görev ve akıl, mümkün olduğunca, duygu, şefkat, sezgi ve erdemli olma isteği ile yaratıcı bir denge içerisinde tutulmalıdır. Bu farklı etik konumların çatışmalarının yumuşatılması ve yaratıcı bir gerginlikle kucaklanması gerekmektedir. Dahası bu gerginlik, bakım hizmeti veren mesleklerin etik söylemlerini zenginleştirir ve herhangi bir yaklaşım mutlak konumda görülmez.

Bununla birlikte Houston, dengenin mümkün olmadığı durumlarda, karara varmak için belirli bir eylem akışını izleyerek seçim yapılması gerekebileceğini düşünmekte; ancak burada gene de evrensel ilkeler kümesinin olması gerektiği fikrini reddetmektedir. Houston değer çoğulculuğu fikrini benimseyerek, etik karar verme sürecinin adımlarını aşağıdaki gibi önermektedir:

1. *Etik Sorunu Ya Da İkilemi Belirleme Ve Anahtar Boyutları Gözden Geçirme*: Bu süreç, bir çeşit kabul edilmiş çözüm veya yanıt doğrultusunda düşünmeyi sistemleştirmek için, nesnel adımlar dizisinin gerekli olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle, her şeyden önce, soruşturmacı sorunun doğası üzerine düşünülmelidir. Burada önemli olan açıklık ve ilgili konuları belirleme kapasitesidir. Etik sorun, açıkça belirtilmeli ve etkilenen tüm paydaşların karşılaşılabileceği sonuçlara dikkat çekilerek açıkça tanımlanmalıdır.
2. *Sorunla İlgili Olgusal Bilgileri Toplama*: Problem tanımlandıktan sonra, bununla ilgili olgusal bilgi toplanmalı ve kontrol edilmelidir. Örneğin, çocuk ve ailelerle sosyal çalışma uygulamalarında, etik bir ikilem genellikle yasal sonuçlar doğurmaktadır. Dolayısıyla ilgili yasal düzenlemelerin bilgisi zorunludur. Bunun da ötesinde, sosyal çalışmacı, konuyla ilgili sosyal politika ve araştırma bulgularını kullanmak zorunda kalabilir. Bu tür bilgiler, etik ikilemi, görev ve sorumlulukları gösteren ve bazı davranışların anlamını açıklayan bilgisel bir bağlama yerleştirir. Çocuk refahı ile ilgili endişeler, çocukların ihtiyaçları ve beklenen gelişimsel sonuçları hakkındaki araştırmalarla aydınlatılır.
3. *Sorundan Kaynaklanan Etik Konuları Analiz Etmek İçin Değer Çoğulculuğunun "Baş" Ve "Kalp" Perspektiflerini Benimseme*: Bu aşamada, etik sorunları analiz etmek, ikilemi anlamak ve onlara potansiyel yanıtlar vermek için, belirli kavramsal araçlar etik teorilere uygulanabilir. Bunun için, "baş" ve "kalp" metaforları altında, daha önce ana hatlarıyla çizilen etik teori dizisi, "yapılması gereken şeyi" anlamaya yönelik fikirleri ortaya koymaktadır. İşte burada, Berlin'in değer çoğulculuğu ve Sevenhuijsen'in vatandaşlık modeli ve bakım etiği konusundaki görüşleri kavranmalıdır. Bu daha önce de belirtildiği gibi, etik teorilerdeki bakış açılarının çatışma ve çarpışmasıyla mücadele etmek anlamındadır. Bu analiz, dördüncü adımdaki potansiyel hareket tarzlarının ortaya çıkmaya başladığını göstermektedir.
4. *Sorunu Ve Sonuçlarını Ele Almak İçin Olası Eylem Biçimlerini Tanımlama*: Çözümüne ulaşmadaki kısıtlamalar, olası eylem biçimlerini etkiler. İnsanların bir sorun alanını kabul etme isteği ve değişim kapasiteleri bu kısıtlamayı yaratan etkenlerden bazılarıdır.
5. *Önceki Çalışmalar Işığında, En İyi Eylem Yolunu Seçme*: Tercih edilen seçeneği veya en az zararlı alternatifi seçmek -ve uygulamak-, çoğulcu değerler bakış açısından, çarpışan etik ve değerler arasında rahatsız edici bir seçim yapmak, tek bir doğru cevabın olmayabileceğini kabul etmektir. Seçim, kim olduğumuzun bir göstergesidir ve aynı zamanda altıncı adımdaki eylem yolunu açar.
6. *Eylem Akışını, "El" Ve "Ayak" Perspektifinden Uygulama*: Bu çerçevede eylem, daha önce bahsedilen 'el' ve 'ayak' perspektiflerinin operasyonelleştirilmesine benzer. Bu perspektifler, Sevenhuijsen'in bakım uygulamaları içinde demokratik vatandaşlığı yücelten görüşü etrafında birleşir.
7. *Eylem Akışını Gözden Geçirip, Değerlendirme*: Yukarıda açıklanan doğrusal süreç, eylem akışının gözden geçirilip değerlendirilmesine yol açar.
8. *Gerekliyse, Daha İleri Müzakereler Yapma, Yanıt Verme*: Eylem akışının değerlendirilmesinden sonra, eğer gerekliyse, yeni ve daha ileri bir müzakere süreci başlatılır. Ve süreç sonunda gerekli yanıt verilir.

Peki, değer çoğulculuğu, sosyal çalışma uygulamalarında bir uygulayıcının hem sezgileri hem de analitik becerileri kullanan bilinçli bir karara doğru yol almasına nasıl yardımcı olabilir? Houston buna çocuk refahından bir örnekle cevap veriyor.

Biyolojik ebeveynlerin izni olmadan bir çocuğun evlat edindirilmesine karar vermek, biyolojik bağların yok edilmesi nedeniyle ilgili tüm taraflar için büyük etik ikileme yol açan bir karardır. Böyle bir karar, aile hayatı ve mahremiyet açısından, insan haklarını ihlal eden, aynı zamanda küçük çocuğun biyolojik bağlarını koparan merhametsiz bir davranıştır. Bu nedenle çocuğun sonraki yaşam dönemi için ve kimlik oluşumunda önemli etkileri olabilir. Bununla birlikte, çocuğun refahı korunurken, sevgi, güven ve sıcak psikolojik bağı doğuran haklı bir eylem olabilir. Sosyal çalışmacılar, risk, zarar, büyüme ve değişme ihtimallerini içeren kanıtları toplamalı ve analiz etmelidir. Yükümlülük ve sorumlulukla hareket, her ne olursa olsun şefkatli bir şekilde gerçekleştirildiğinde, hümanist ve kişi merkezli değerlere doğru bir mesleki yönelime oturur. Böylece, yukarıdaki etik sürecin ilk basamağında belirtilen etik sorunun, sorunun doğasının tanımlanması gerçekleştirilmiştir.

Sürecin ikinci aşamasında, sosyal çalışmacı ampirik ve teorik kaynaklardan olgusal bilgileri toplar. Bu nedenle, korunma ihtiyacı olan çocuklara sunulan farklı yerleştirme türlerinin sonuçları ile evlat edindirmenin, diğer bakım hizmetlerine göre çocuk üzerindeki olumlu etkilerine ilişkin araştırma sonuçlarını gözden geçirmek gerekmektedir. Teorik açıdan ise, çocuk ihtiyaçlarının daha iyi kavranması açısından gerekli bilgiler bağlanma teorisinden toplanabilir. Çocukların içsel işleyiş modelleri, savunma mekanizmaları, bağlanma kalıpları, bilişsel ve duygusal gelişimi hakkındaki teoriler, belirli bir çocuğun ihtiyaçları hakkında fikir sahibi olmak ve düşünmek için yararlıdır. Bu kaynaklara ilave olarak, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun kendisini ve yeteneklerini gerçekleştirmesine yönelik, “baş” ve “kalp” bakış açısıyla cevap vermek için yol gösterici bir çerçeve olarak benimsenmelidir.

Edinilen bilgilerden yapılan çıkarımlar, aynı zamanda gelecek eylemleri eleştirel bir biçimde belirlemeye yardımcı olur. Aile öyküsü, çözülmemiş bakım ve denetim ihtiyaçları, şartlı tepki kalıpları kadar, aynı zamanda bağlanma ve iyi-yeterli bakım alma sürelerinin; bununla birlikte gelebilecek zararlar, güçler, gecikmeden kaynaklanabilecek tehlikeler, çocuğu koruyucu aileye yerleştirme hatta biyolojik ebeveynleri ile birlikte rehabilitasyonuna destek vermek gibi alternatif eylem yollarının maliyetlerinin uygunluğunun da değerlendirilmesine göre karar verilmelidir.

Bütün bu bilgi edinme sürecinde, bilginin nasıl edinildiği ve işlendiği çok önemlidir. Ebeveynlerden baskı altında ve yanlı bir şekilde bilgi alındığında, onların bilgiyi kategorize etme biçimleri etkilenebilir. Ayrıca sınırlı sözcüklerle konuşmaları, hatalı bir biçimde onların değişme motivasyonunun azlığına yorumlanabilir. Daha da önemlisi, çocuk henüz bakıma muhtaç dönemde olsa da, yaşadığı düzenlemeler ve bakım ihtiyaçları hakkında bir söz hakkı vardır. Çocuğun gelişimsel olgunluğa erişmemiş olduğu varsayımına dayanan, yetersizlik hakkındaki asılsız yaşçı varsayımlar, çocuğun bakış açısını dışarıda bırakmakta ya da asgari oranda dikkate almaktadır. Aynı derece asılsız olan diğer varsayım, sözel olmayan iletişim dönemindeki çocukların görüşü olmayacağı ya da görüşlerinin güvenilirmez ya da eksik olacağıdır.

Winter’a göre (2011’den aktaran Houston, 2012), sosyal çalışmacılar, çocuk vakalarla anlamlı ilişkiler kurarak, onların seslerini duyurma hakkını destek olmak zorundadır. Sosyal çalışmacının buradaki duruşu, bakım etiği ve “kalp” metaforu ile desteklenen ilişkisel bağlılık temasıyla kendini gösterir. Bu değerli konumu benimseyen sosyal çalışmacıların, bürokratik engeller, güven eksikliği, kendisine yönelik tehditler, küçük çocukların yeterliği hakkında eksik bilgiye sa-

hip çevre ve etkili bir iletişim için mevcut araçların eksikliği gibi anlamlı ilişki kurmayı engelleyen çeşitli engellerin farkında olması gerekmektedir. Winter'a göre, ilişkilerin güçlendirilmesi, yaşa uygun aşamaların, becerilerin ve yöntemlerin belirlenmesi etrafında gerçekleştirilmelidir. Küçük çocuklarla hak temelli iletişimin merkezi yönleri, görüşmenin tüm aşamalarında dostane bir ilişki kurmak, üstlenilen roller etrafındaki güç dengesizliklerinin farkında olmaktadır.

Değer çoğulculuğu perspektifinden, etik teorilerin uygulanmasının üçüncü adımı, etik ikilemler üzerine farklı projeksiyon tutmaktadır. Bu adımda sosyal çalışmacı, vakayı analiz etmede doğru referans noktalarını içerse de, bir teorinin çekiciliğine kapılmaktan kaçınmalıdır. Bu aslında, belirli bir perspektifi diğerlerinden ayrı bir yere koymamaktadır. Sosyal çalışmacılar, ancak bu şekilde potansiyel kararlardan etkilenen tarafların her birine yönelik seçeneklerin potansiyel sonuçlarını eleştirel bir şekilde değerlendirmeye başlayabilir. Aynı zamanda, deontolojik bir duruşa uygun olarak belirlenmiş görev, ilkeler, uygulama kodları ve oluşturulmuş mesleki etiği dikkate almak zorunda kalacaklardır. Kantçı etiğin çeşitli kategorik zorunluluk unsurları, burada dayanak noktası olarak alınabilir. Böylece, ebeveynlik hakkında ciddi endişelerin olması durumlarında, küçük çocukların evlat edinilmesi seçeneği genelleştirilirse, aile hayatının kutsallığını bozan eylemler ve insan hakları protokollerinin ihlali konusunda oldukça hassas olan mahkemeler için ciddi zorluklar ortaya çıkabilir. Bu noktada, bakım etiği, bir bütün olarak ailenin ihtiyaçlarına dikkat çekebilir. Bu bakış açısını benimseyen bir meslek elemanı, kötü ebeveynlik ile ilgili nedensel açıklamayı biyolojik annenin kişilik sorunlarına bağlamak yerine, hayatını etkileyen sosyoekonomik zorlukları da hesaba katarak açıklamalarını genişletebilir ve böylece eleştirel bir bakış açısını benimsemiş olur. Sosyal çalışmacı bunu yaparken, Sevenhuijsen'in kazandırdığı "el" ve "ayak" dinamik füzyonuyla birlikte, hak temelli uygulamayı bakımla/özenle birleştirir.

Dördüncü adım potansiyel seçeneklerin tümünü listelemek ve beşinci adım, en iyi seçeneği belirlemektir. Bunu ihtiyaçları formüle ederek, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada kullanılacak kaynakları ve riskleri bilgiyi bir araya toplayarak, olguları, duyguları ve ahlak felsefesine ilişkin bilgileri analiz ederek yaparız. Formülasyon eylemi, her bir seçenekten doğabilecek yararları ve önemli zararları, karşılaştırmalı olarak değerlendirmek için yapılır.

Seçim yapmak, aile üyelerinin her biri, diğer profesyoneller, hukuk ve yargı sisteminin üyeleri ile birlikte çalışarak uygulama yapmaktır. Bu aşama Houston'un "el" ve "ayak" aşamasıdır. Yani, artık uygulamaya geçilmiştir. Bu bağlamda sosyal çalışmacı, bakım etiğinden kaynaklı olarak, müracaatçının cevap alma gereksinimini ve deontolojiden kaynaklanan kendi haklarının bittiği yerde insanlara duyarlılık göstermeyi göz önünde bulundurmalıdır. Ayrıca sosyal çalışmacı, güç dengesizliklerini önlemeye çalışan tarzda, vakaya dahil olan önemli diğerleriyle iletişim kurmalıdır. Özellikle, ebeveynlerin rızalarını almaya yönelik girişim nasıl yönetildi? Ne tür bir dil kullanıldı? Bu aşamada açık, demokratik iletişim gerçekleşti mi? Bütün bunlar, içgörüselleştirilmiştir. Böylelikle "el" metaforu, etik ikilemlere rasyonel yaklaşımla birlikte, hassas, duyarlı tepkiler vermek anlamına gelmektedir. Sosyal çalışmacı, mesleki ahlakını erdem etiğine uygun olarak şekillendiren "ayak" metaforu vasıtasıyla da, uygulamalarını değiştirmeye ve derinlemesine düşünmeye ve en uygun biçimde sürdürebilirliğine çalışmaktadır.

Son iki aşama, değer çoğulculuğu içinde ve hassaslık, cesaret ve şüphecilik ile daha fazla düşünmeyi gerektirmektedir. Bu bizi, etik üzerine düşünürken ke-

sinlik tehlikesine karşı uyarır. Bu durumda, ikinci aşamada, mahkeme annenin değişme kapasitesi hakkında, uzman bilirkişi atadı ve olumlu rapor verildi ise, bir azınlık görüşü olsa bile, yeniden değerlendirilmesi gerekebilir. Bununla birlikte bu gibi vakalarda doğru cevap, aynı zamanda muhtemelen doğru seçimler olmadığı açıktır. Berlin'e göre, herkes için mutluluk ve herkes için iyilik yoktur.

Sonuç Yerine

Günümüzde, tek bir iyi ya da kötünün olamayacağı, farklı bağlamlar içinde birden fazla iyi ya da kötünün olabileceği ve aynı anda hepsinin de iyi ya da kötü olabileceği görüşü giderek daha fazla kabul görmektedir. Aynı zamanda, tek bir en iyiyi kabule zorlamanın, baskıcı ve ötekileştirici bir tavır olduğu görüşü benimsenmektedir. Bu bağlamda, sosyal çalışma mesleğinde de, iyiyi teke indirgeyen, her bir vaka'nın, her bir sosyal çalışmacının da biricikliğini göz ardı eden, güçlü olmayan ama farklı düşünen mesleki sesleri ötekileştiren ve "paketlenmiş" etiğe indirgeyen yaklaşımlar daha fazla eleştirilmektedir.

Bu nedenle, Houston'ın yakın zamanda (2012) önerdiği ve etik kararlar alırken, sorunların ya da durumların, geleneksel etik yaklaşımlardan herhangi birini benimsemeden ya da herhangi birisini dışlamadan, alçak gönüllülükle ve duygu merkezli bir araştırmayla analiz edilmesini öneren yaklaşımı dikkate değerdir. Bu yaklaşımda, araştırma ve analizin şefkat, empati ve duyarlı bir iletişimle yapılması özel öneme sahiptir. Bu duyarlı çaba, "ötekinin ufuklarına geçici bir sıçrama yapmayı" gerektirmektedir. Ve belki de, bizim ki gibi yardım mesleklerinde en çok ihtiyacımız olan şey de budur.

KAYNAKÇA

1. Banks, S. (2006). *Ethics and values in social work*. 3rd edition. Basingstoke: Palgrave.
2. Barsky, A.E. (2010). *Ethics and values in social work*. New York: Oxford University Press
3. Başdemir, H.Y. (2009). Optimum Değerler Olarak Laiklik ve Din Özgürlüğü. *Liberal Düşünce*, 14 (55), ss.23-41. Erişim adresi: <http://www.liberal.org.tr/upresimler/optimum-degerler-olarak-laiklik-ve-din-ozgurlugu-basdemir.pdf>
4. Hatiboğlu, B. (2011). Sosyal hizmet etiğinde radikal yansımalar. *Toplum ve Sosyal Çalışma*. 22 (1). ss.147-163. Erişim adresi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931255.pdf>
5. Houston, S. (2012). Engaging with the crooked timber of humanity: value pluralism and social work. *British Journal of Social Work*. 42, ss.652-668. Erişim adresi: <https://www.scie-socialcareonline.org.uk/engaging-with-the-crooked-timber-of-humanity-value-pluralism-and-social-work/r/a1CG000000GV3KMAW>
6. İfe, J. (2017). *İnsan hakları ve sosyal çalışma*. (Çev. Ed. Durdu Baran ÇİFTÇİ). Ankara: Nika Yayınevi.
7. Parrott, L. (2010). *Values and ethics in social work practice*. Great Britain: Learning Matters.
8. Reamer, F. G. (2005). Social work values and ethics: reflections on the profession's odyssey. *Advances in Social Work*, 6 (1), ss. 24-32. Erişim adresi: <http://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/73/14294>
9. Shardlow, S.M. (2015). Değerler, etik ve sosyal çalışma. *Sosyal çalışma temel alanlar ve eleştirel tartışmalar* (ss.71-82). (Çağıl, Öngen, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
10. Şimşek, M. E. (2017). Akışkan dünyada etiğe bakış: postmodern etik. *Epokhé Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, 1(1): 66-83. Erişim adresi: <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/55/sayi-55.pdf>